

CENTER FOR
DEMOCRACY RESEARCH

RAPOR

**YÜCE DİVAN YARGILAMASI VE PARTİ KAPATMA YETKİSİ YÖNÜNDEN
ANAYASA MAHKEMESİNİN İNCELENMESİ**

Yunus Emre Çelik
Selin Ongan

Öz

Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi, demokratik süreçleri sekteye uğratan, kimi zaman tamamen önünü kesen meşru ve gayrimeşru pek çok müdahaleyi içinde barındırmaktadır. İlk kez 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'yle, o zamana dek apolitik tavrıyla bilinen Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasi yaşama dahil olduğu bir süreç yaratılmıştır. Bununla birlikte Türk yargısının bu dönemin öncesi ve sonrasında, kendisine tanınan görev ve yetkilerle, toplumsal yaşamın iktidara yansımadaki en örgütlü kurumsal yapılar olan siyasal partiler hakkında verdikleri kapatma ve kamuoyunda olumlu veya olumsuz karşılık bulmuş devlet görevlileri hakkında hükmettikleri mahkûmiyet kararları, demokratikleşme yolunda karışık tepkiler doğurmuştur.

Anayasa Mahkemesi, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrası demokratik oluşumlara bir denge mekanizması işlevi görmesi hasebiyle norm denetimi görevine ek olarak Yüce Divan sıfatını haiz, siyasi partileri kapatmaya yetkili bir Anayasa organı olarak kurulmuştur. Makale konusu yargılamalar, ceza yargılamasına yakınsayan yönler içermektedir. Mevcut araştırmada Anayasa Mahkemesinin, bu yargılamalarda bulunmasına yönelik yetkinliği incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Anayasa, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan, siyasi parti, demokrasi, ceza yargılaması

İçindekiler

Öz	2
1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi	6
Yüce Divan Yargılaması ve Yargılama Usulü	7
Parti Kapatma Davaları ve AYM'nin İzlediği Usul	8
Anayasa Mahkemesinin Yapısı	10
Siyasal Bilgiler, İktisat, İşletme, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerindeki Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi ve Mevcut AYM Üyeleri	11
Değerlendirme ve Öneri	13
Kaynakça	15

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'yle Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi iktidar ilk kez ordu eliyle etkisiz hale getirilmiş, oluşturulan Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini yaklaşık bir yıl süreyle devralmıştır. Bu süreç içerisinde hazırlanan Anayasa metni, 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oylamasına sunulup katılanların %60,4'ünün evet oyuyla kabul edilmiştir.¹ Oy kullananların neredeyse %40 kadarının aleyhte oy kullandığı 1961 Anayasası, halkta büyük oranda karşılık bulmadığı yönüyle eleştirilmiştir.² Yanı sıra, 1961 Anayasası, diğer pek çok eleştirinin üzerinde kimi yazarlarca Türk anayasacılık tarihindeki diğer anayasalara göre temel hak ve özgürlüklere daha geniş bir alan açmasıyla anılmış³, bu yönüyle de kendisine aleyhtarlar bulmuştur⁴.

1961 Anayasası, halkın yürütmeyi bizzat denetleme gücünü kullandığı seçimler ve dolaylı olarak denetlemede bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi haricinde oluşturduğu kurumlara, ulusal egemenliği pozitif yönde kısıtlamıştır. Yazıya konu edilen Anayasa Mahkemesi (AYM), İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel anlamda da demokratik rejimlerin güçlendiği bir dönemde kurularak temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından bir denge mekanizması olarak görülmüştür⁵. Bu bağlamda Mahkeme, erken dönemde *kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İç tüzüklerinin Anayasa'ya "şekil ve esas" bakımından uygunluğunu denetleme görevinin yanı sıra görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Anayasa'da sayılan kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak, siyasi partilerin gelir kaynakları ile giderlerine ilişkin hesapları incelemek*⁶ ve sair görevleri üstlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu görev ve yetkileri daraltılmamış, içtihatlar ve yasa değişiklikleriyle artırılmıştır.

1 Bknz. Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, S. 10.859: 4644

2 Kemal Gözler, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (01.10.2021)

3 Tunç, Bilal (2020). "Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası'nın Yeri ve Önemi". Karadeniz Araştırmaları. XVII/67, sf. 674

4 Şimşek, Mürşide (2020). Çoğulculuk ve Vesayet İkileminde 1961 Anayasası. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, sf. 236

5 Akıncı, A. & Usta, S. (2016). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (1) , sf. 277

6 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/tarihi/1/#:~:text=1961%20Anayasas%C4%B1n%C4%B1n%20145.%20maddesine,dan%20olmak%20%C3%BCzere%20Cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1%20taraf%C4%B1ndan>

Mahkeme, yürürlükte olan 1982 Anayasası (Anayasa)’nın 148/6 vd. maddelerinde sayılan kişileri “görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla” yargılar⁷. Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalara da Anayasa’nın 69/4. maddesi gereği, 68. maddede sayılan sebeplerden ötürü bakmakla da görevlendirilmiştir:

“Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.”

Lafızdan da anlaşılacağı üzere Anayasa koyucu, kamu görevlilerinin yargılanması için bir suç unsuru öngörmüştür. Bununla birlikte, partilerin uymakla yükümlü tutulduğu koşullar, Türk Ceza Kanunu (TCK)’nın Amaç üst başlıklı ilk maddesinde ve İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, Dört ile Beşinci Bölümlerinde “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” ve “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıkları kapsamında cezai müeyyidelerle ihlal edilmesinin kabul edilemeyeceği hallerden sayılmıştır. Görülmektedir ki bahsedilen şartlarda Anayasa Mahkemesi, bir veya birden çok suçun işlenmesinden kaynaklanan ve sonucunu hukuki bir müeyyideye bağladığı bir ceza yargılaması gerçekleştirmektedir. Bahsedileceği üzere tüm üyeleri hukukçulardan oluşmayan Mahkemenin, bu yargılamaya ehil olup olmadığı tartışma konusudur.

7 Ay. md. 148/6-7 – Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar.

1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi

27 Mayıs Askeri Müdahalesi, Demokrat Parti (DP) hükümetinin antidemokratik tavrının güçlendiği, muhalefet partilerinin etkisizleştirildiği ve basınının sansürlendiği bir dönemde, siyasetin yaşanan çıkmazlara bir çözüm üretemeyeceği düşüncesiyle⁸ gerçekleştirildi. Müdahale sonrası, herhangi bir siyasi partinin kamu idaresini tamamen ele almasını zorlaştıracak adımlar atıldı. Nispi temsil oranlarını ortaya koyan D'hondt Seçim Sistemi, bir seçim çevresinde en yüksek oyu alan partinin o bölgedeki tüm milletvekilliklerini kazandığı Liste Usulü Seçim Sistemi'nin yerine getirildi⁹. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), klasik TBMM şeklinde kurulan Millet Meclisi ve yükseköğrenim görmüş, 40 yaşının üstündeki Türk vatandaşlarından oluşan Cumhuriyet Senatosu olarak ikiye bölündü. Devlet Planlama Teşkilatı meydana getirildi. Hakimlerin bağımsızlık içinde çalışmasını temin etmesi amacıyla Yüksek Hakimler Kurulu teşkil edildi. AYM'nin de kurulmasıyla TBMM, tek denetim organı olmaktan çıkarıldı. Norm denetimiyle de görevlendirilen Mahkeme, kanunların bütünüyle halk iradesiyle oluşmasını olumlu yönde zorlaştırmıştır. Tüm bunlara karşın 1961 Anayasası, oluşturduğu özgürlükçü ortamı koruyacak mekanizmaları kurmamakla eleştirilse de kanımızca bu görüş, söz edilen kurumlar göz önünde tutulduğunda eksik kalabilmektedir.

Anayasa Mahkemesi öncesi Yüce Divan, 1924 Anayasasınca müstakil bir mahkeme olarak Yargıtay ve Danıştay üyelerinden ibaret 21 kişiden oluşmaktaydı. Parti kapatma kararlarını da İstiklal Mahkemeleri, Sulh Ceza Mahkemeleri ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının farklı zamanlarda verdiği rastlanmaktadır.¹⁰ Müdahale sonrası oluşan askeri yönetim, normların anayasaya uygunluğu kadar siyasi iktidarların da kanun, anayasa ve hukuka uygunluğunun önemini vurgulayarak bu görevlerin hepsini Anayasa Mahkemesinde birleştirdi.

8 Yılmaz, E. (2017). Türk Siyasî Tarihinde Askerî Müdahalelere Bir Örnek: Demokrat Partilere Siyasî Haklarının İadesi Meselesi ve 14-21 Mayıs 1969 Buhranı. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 16 (32), sf. 23

9 Türk, H. S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. Anayasa Yargısı, 22 (1), 81.

10 Ünal, S. (2016). Türkiye'de 1923- 1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasal Partiler. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10), 100-156

1971 senesinde yapılan Anayasa değişikliği ile kanun hükmünde kararnameleri şekil ve esas bakımından, anayasa değişikliklerini ise Anayasa’da gösterilen şekil şartları bakımından denetlemesi kararlaştırılarak Mahkemenin görev tanımı açıklığa kavuşturuldu. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi sonrası kabul edilen 1982 Anayasası, bu tanımları büyük oranda korurken anayasa değişikliklerine ilişkin kısımları daralttı. 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun çıkarılarak Mahkeme hakkındaki ilk kanuni düzenleme yapılmış oldu. 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu sonucunda Mahkemenin yapısı değiştirilirken Anayasa Şikâyeti kurumu Türk hukukuna kazandırılmış oldu. 16 Nisan 2017 tarihli halk oylaması sonucu AYM’ye yeni bir yetki ve görev tanımlanmamış, yapısında birtakım değişikliklere gidilmiştir.

Yüce Divan Yargılaması ve Yargılama Usulü

Türk hukukuna “Divan-ı Ali” adıyla 1876 Kanuniesasi’nin 92. maddesi uyarınca giren Yüce Divan, 1961’e kadar müstakil bir mahkeme olarak yer almıştır. 1924 Anayasası, bu mahkemeyi sürekli bir hale getirmeyip mahkemenin gerektiğinde TBMM tarafından “olağanüstü” nitelikli olarak toplanacağından söz etmiştir¹¹.

Yüce Divan, doktrinde “kişi bakımından yetki kuralları ölçüsüyle yargılama amaçlı” kurulan, nüfuzu yüksek kamu görevlilerinin herkesin tabi olduğu mahkemelerce yargılanmasının yol açabileceği etik sorunları gidermesi arzulanan bir mahkemedir¹². 1961 Anayasası’nın kabulünden bu yana AYM Genel Kurulu, Yüce Divan sıfatını haizdir.

Cumhuriyet tarihinde Yüce Divanda yargılanan ilk Başbakan Ahmet Mesut Yılmaz’a dair karar¹³, bu yargılamada izlenen usulü ortaya koymak açısından iyi bir örnektir. Kararın Giriş kısmını sona erdiren paragrafta AYM, “*Dava dosyası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Genel Sekreterliği tarafından 16.7.2004 günü Yüce Divan Başkanlığına gönderilmiştir.*

11 Şen, E. & Özdemir, B. (2012). Yüce Divan Yargılaması. Ankara Barosu Dergisi, 178

12 Aslan, M.Y. (2009). “Yüce Divan” Olarak Anayasa Mahkemesi. TBB Dergisi, 3

13 Ahmet Mesut Yılmaz ve Güneş Taner Kararı, E. 2004/2, K. 2006/3 (Anayasa Mahkemesi 7 16, 2004).

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uyarınca görülen dava, 1412 sayılı Kanun'un 23.3.2005 günlü, 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ile yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte, anılan Kanun'daki geçiş hükümleri ve Ceza Usul Hukukunda geçerli olan derhal uygulama ilkesi gereğince, 1.6.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uyarınca yürütülmüştür." ifadelerine yer vermiştir. Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerince yürütülen dava, açıkça ceza hukuku ilkelerine tabidir. Benzer bir şekilde Eski Devlet Bakanı Koray Aydın kararında da Mahkeme "...1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) hükümlerine göre görülmeye başlayan dava..." sözcükleriyle bu usule bağlı yargılama yaptığını pekiştirmektedir. Gerçekten de 6216 sayılı Kanun'un 57/3. maddesinde Yüce Divan yargılamasında iddianameye ilişkin hususlarda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)¹⁴ işaret edilmiştir. Mahkemenin bu usulü yargılamanın tamamı için içtihaden de izlediği, ceza yargılamasının doğasına uygun olarak görülmekte ve tarafımızca da yaklaşımları haklı bulunmaktadır.

Parti Kapatma Davaları ve AYM'nin İzlediği Usul

5 Haziran 1925'te İstiklal Mahkemesinin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hakkında kapatma kararı vermesinden bu yana Türkiye'de, bazı yazarlara göre yirmiye yakın parti kapatılmıştır¹⁵. AYM'nin kuruluşuna kadar bu kapatma davalarının Bakanlar Kurulu, Ankara Sulh Ceza Mahkemeleri, Sıkıyönetim Komutanlıklarının yanında asliye ticaret mahkemelerinin dahi gündemine alındığı görülmektedir. 1961 Anayasası'nın ilk halinden 1971 değişikliklerine ve 1982 Anayasası'nın kabulünden yürürlükteki son haline kadar bu davalarda AYM, yetkili organdır.

14 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, yürürlükten kaldırılmıştır. Bknz. 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, md. 18

15 Ünal, a.g.e. s. 113

Bu dönemde kapatılan ilk parti, Suavi Raşitoğlu'nun Genel Başkanlığında bulunduğu İşçi-Çiftçi Partisi oldu. Kararın alındığı 1968'den 1983'teki Huzur Partisi kararına gelinceye dek AYM tarafından başka bir dava kapatmayla sonuçlanmadı. 1980 Askeri Müdahalesi sonrası Milli Güvenlik Konseyi tarafından faaliyetlerine son verilenler hariç, Mahkemece 18 partinin siyasi hayatına son verildi.

2949 sayılı Kanun'un "*Siyasi parti kapatma davaları*" üst başlıklı 52/2. maddesi, bu davalarda CMK'nin davaya uygun hükümlerinin uygulanacağına hükmetmiştir¹⁶. Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi kararında¹⁷ bu hükme ilişkin "*...Bu düzenleme biçimi, yasakoyucunun siyasi partilerin yasaya aykırı eylemlerinin kapatılma yaptırımına bağlanmasını ceza hukuku ilkelerine daha yakın bulduğunu göstermektedir. Ancak, ceza davalarında, ceza yargılamasına özgü usul kurallarının uygulanması doğal olduğuna göre, parti kapatma davalarında özellikle aynı usulün uygulanacağının belirtilmesine gerek duyulması, bu davaların geleneksel anlamda bir ceza davası olmadığını ortaya koymaktadır...*" değerlendirmesinde bulunarak "*...Bu temel özellikleri taşıma gereği yönünden, hukukun diğer alanlarına göre ceza hukukuna daha yakın kabul edilse de, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, bütünüyle ceza hukuku kuralları içinde değerlendirilmesine olanak bulunmayan kendine özgü...*" şeklinde bir hukuki yaklaşım geliştirmiştir. Gerçekten de idarenin davranışlarını düzenleyen idare hukuku, idarenin özel hukuk işlemlerinde uymakla mükellef olduğu borçlar ve ticaret hukuku, iktidar erkinin yürütülmesindeki asli kaynak anayasa hukuku gibi çeşitli hukuk ana bilim dalları, bir siyasi partinin yargılanmasında kayda değer önem taşır. Yine de bu görüş, olduğu halde kabul edilse bile Anayasa'nın 68. maddesinde sayılan sebepler, TCK'nin ilgili kısımlarıyla fevkalade uyduğundan ve izlenen usul ceza muhakemelerinden ileri geldiğinden, makalede AYM'nin bir ceza yargılaması yapmasındaki ehliyetini

16 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu, md. 52 – (2) Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, 5271 sayılı Kanunun davanın mahiyetine uygun hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinden Genel Kurulca incelenir ve kesin karara bağlanır.

17 Refah Partisi Kararı, E.1997/1, K.1998/1 (Anayasa Mahkemesi 01 16, 1998).

Anayasa Mahkemesinin Yapısı

1961 Anayasası'nın özgün halinde¹⁸ Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden ibaret, asıl üyelerden dördünün Yargıtay, üçünün Danıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından, bir üyenin Sayıştay genel kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından, bir üyenin Askeri Yargıtaydan seçildiği bir halde oluşturuldu. Yapılan pek çok Anayasa değişikliğine karşın Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay AYM'ye üye göndermeye devam etmiş, Yükseköğretim Kurumlarından üye seçimine başlanmış, Askeri Yargıtayın kapatılmasıyla buradan üye seçimine son verilmiştir. Ayrıca AYM raportörleri, savunma kurumunu temsilen bir avukat, Yükseköğretim elemanları ve kamu hizmetlerinde fiilen çalışmış üst düzey yöneticiler de yeni düzenlemelerle kendilerine yer bulmuşlardır¹⁹.

Her iki Anayasa da üniversitelerden Mahkeme üyesi seçilecek kişiler için yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarından olma şartı koymaktadır. Danıştay, 2575 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin 1'inci fıkrası idari hakim ve savcılarının haricinde Yükseköğretim kurumlarında hukuk, iktisat, maliye, kamu yönetimi profesörlüklerinde bulunmuş kişiler, büyükelçilerden ve dahi generallerden de oluşabilen bir yapıya sahiptir²⁰.

18 1961 Anayasası, md. 145 – Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usûlle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelerden birini, Askeri Yargıtay genel kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla, dört yıl için, bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir.

19 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, md. 6/1

20 2572 sayılı Danıştay Kanunu, md. 8/1 – Danıştay üyeleri: a) İdari yargı hakim ve savcılığı, b) Bakanlık, Cumhurbaşkanı yardımcılığı, bakan yardımcılığı, müsteşarlık, müsteşar yardımcılığı, elçilik, valilik, c) Generallik, amirallik, d) Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, e) (Ek: 2/12/2014-6572/7 md.) Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği, f) Genel ve katma bütçeli dairelerde veya kamu kuruluşlarında genel müdürlük veya en az bu derecedeki tetkik ve teftiş kurul başkanlıkları, ile düzenleyici ve denetleyici kurumların başkanlıkları, g) Yükseköğretim kurumlarında hukuk, iktisat, maliye, kamu yönetimi profesörlüğü, h) (Değişik: 2/7/2012-6352/44 md.) Kamu kurum ve kuruluşlarının başhukuk müşavirliği, birinci hukuk müşavirliği, hukuk hizmetleri başkanlığı ve hukuk işleri müdürlüğü, Görevlerini yapanlar arasından seçilir.

İdari yargıçların da 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun 8. maddesinde belirtildiği “...*hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren siyasal bilgiler, idari bilimler, iktisat ve maliye alanlarında en az dört yıllık yüksek öğrenim yapmış...*” kişilerden seçilebildiği de dikkate alınması gereken bir husustur. Hukuk bilgisine yeterince yer vermenin kapsamı kanunda açıklanmamıştır. Ayriyeten, hukuki eğitim şartının generallerde aranmaması, yeterli profesyonellik seviyesinin tüm üyelere aranmaması durumunu gözler önüne serer niteliktedir.

1982 Anayasası'nın *Yüksek mahkemeler* başlığında yer verdiği ve hesap yargısını gerçekleştiren Sayıştay, 6085 sayılı Kanun'un 12. maddesi hükümlerince hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde öğrenim görmüş kişilerden oluşur. Danıştayın yapısıyla paralellik içeren bu durum karşısında Sayıştay, öğretide kendisini mahkeme olarak görmeyen yazarların görüşleri çerçevesinde görülürse, farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Danıştay bir mahkemeyken Sayıştay, TBMM adına mali denetim yapan bir kurumdur. Hukukçu olmayan üyelerinin olması, AYM'ye üye gönderdikleri vaziyette incelenecek bir sorun haline gelmektedir.

AYM'nin kuruluşuna ilişkin Anayasa'nın 146. maddesinde, üst kademe yöneticilerinin hangi kurumlarda çalışmış ve yükseköğretim kurumlarından mezun olmuş kişilerden seçileceği de belirginleştirilmemiştir. Öyle ki teamüllerin getirdiği haller haricinde bir tıp doktoru dahi AYM üyesi seçilebilmektedir.

Siyasal Bilgiler, İktisat, İşletme, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerindeki Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi ve Mevcut AYM Üyeleri

Anayasa Mahkemesi, açıldığı günden bugüne asil ve yedek üyeleriyle geniş bir üye portföyüne sahip yüksek yargı kurumudur. Oluşturulduğu 1961 yılında Türkiye'de Ankara ve İstanbul Hukuk Fakülteleri haricinde hukuk lisansı eğitimi veren bir kurum bulunmamaktaydı. Mevzuat gereği bu okulların mezunlarına ek olarak Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye), İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (İstanbul Siyasal) ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunları da Mahkeme üyesi olarak sıklıkla görev almışlardır.

Türk tarihinin idareci yetiştirmeye yönelik ilk okulu, 1859'da kurulan Mekteb-i Mülkiyedir. İstanbul'da kurulan okul, günümüzde Ankara Üniversitesi çatısında eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Klasik anlayışa yakın olması hasebiyle bu fakültenin ders listesi, incelenmeye şayandır. Öyle ki dört senelik eğitim programında yalnızca ticaret, kıymetli evrak, bireysel iş, sermaye piyasası, borçlar, vergi ve idare hukuku dersleri, hukukun temel kavramları eğitimi verilmektedir²¹. Fakülte eğitimi sırasında ceza hukuku dersi yalnızca bir kez, bir seneye özgü olarak alınabilmektedir. Hukuk fakültesi programlarındaysa bu ders, ceza hukuku genel hükümler, ceza hukuk özel hükümler ve ceza muhakemesi hukuku (bazı fakültelerde ceza usul hukuku) isimleri altında birbirini izleyen üç farklı ders içinde ve senede görülmektedir. İlave etmek gerekirse, bu dersler Fakülte'deki bölümlerin hepsinin ders listesine de eklenmemiştir. Örnek verecek olursak Fakültenin İşletme bölümünde öğrenim gören birisi sermaye piyasası hukuku dersiyle mükellefken İktisat bölümü öğrencileri böyle bir zorunlulukla bağlanmamışlardır.

1971'de kurulan ve Cumhuriyet döneminde vücut bulmasıyla incelemeye değer gördüğümüz bir diğer idareci yetiştiren okul, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde, üç lisans programı bulunmaktadır. Bunlardan İşletme²² bölümünde yalnızca Hukuka Giriş ve İş Hukuku²³; Ekonomi²⁴ bölümünde yalnızca Hukuka Giriş, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler²⁵ bölümünde yalnızca Hukukun Temel Kavramları ile Türk Anayasa Hukuku dersleri verilmektedir. Açıktır ki bu fakültelere kayıtlı bir öğrenci, seçmeli derslerini -eğer ders listesine konulmuşsa- hukuk derslerinden seçmeyerek zorunlu tutulduğu az sayıda hukuk dersini vererek mezun olabilir ve Anayasa'daki şartları sağladığında Anayasa Mahkemesi üyesi olarak atanabilir.

AYM'nin mevcut on beş üyesinden yedisi hukuk fakültesi mezunuyken Başkan Zühtü Arslan dahil dördü Mülkiye, ikisi İstanbul İktisat Fakültesi, biri İstanbul Siyasal ve biri de Gazi İİBF mezunudur. Evvelki incelemeden hareketle saydığımız üyelerin, hayatlarında hiç ceza hukuku eğitimi görmedikleri veya hukuk fakültelerinde üç seneye yayılan bu dersi bir sene gibi yeterli yetkinliğe kavuşturduğu tartışmalı bir programda gördükleri söylenebilir.

21 Bknz. <http://www.politics.ankara.edu.tr/2019/03/01/14179/>

22 Bknz. <https://mgmt.boun.edu.tr/tr/content/ders-program%C4%B1>

23 Bknz. <https://mgmt.boun.edu.tr/tr/content/ders-program%C4%B1>

24 Bknz. http://www.boun.edu.tr/tr_TR/Content/Akademik/Lisans_Katalogu/Iktisadi_ve_Idari_Bilimler_Fakultesi/Ekonomi_Bolumu

25 Bknz. <https://pols.boun.edu.tr/tr/ders-programi-0>

Akabinde ceza hukukunu besleyen diğer hukuk dallarını ve hukuk lisansının öncelikli katma uğraşı gösterdiği hukuk nosyonunu edinmek konusundaki eksiklik, bu sistemle Mahkemeye atanan üyeler açısından olumsuz bir peşin hüküm sebebi olabilir.

Değerlendirme ve Öneri

İncelenen İşçi-Çiftçi Partisi Davası'nda Suavi Raşitoğlu, partisi adına yaptığı savunmasında İdarenin partisini münfesh²⁶ görmesinden hareketle kanunda belirtilen ve AYM'nin de ihtarda bulunduğu hususları yerine getirmekte tereddüt içinde olduklarını, İdare aleyhine Danıştayda açtıkları davanın da incelenmesi gerektiğini ifade etmişken AYM, *"...siyasî partilerin kapatılması konusunda yalnızca Mahkememizi yetkili kılan Anayasa'nın 57. ve 648 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 108. maddeleri hükümleri, dosyadaki belgeler ve Mahkememizin yukarıda sözü edilen kararları ve işlemleri karşısında bu savunma ve istem kabule değer nitelikte görülmiyerek..."* bu istemi reddetmiş ve oy çokluğuyla partiyi kapatmıştır. Doğruluğuna bakılmaksızın geri dönülemeyecek bir sonuç yaratacak böyle bir kararda, İdarenin eylemleri sebebiyle yükümlülüklerinin yerine getirilemediğinin iddiası, Danıştay önünde devam eden bir yargılamaya konu olması yönüyle ve hukukun genel ilkeleri gereği mutlak suretle dikkate alınmalıydı. Mahkemenin katılmayı mümkün görmediğimiz bu görüşle hüküm bağladığı sırada üyelerinden yalnız ikisi, Muhittin Gürün ve Sait Koçak hukuk lisans eğitimi almamışlardı. Karara muhalif kalan üç üyenin hepsi hukuk fakültesi mezunuydu. Anlaşılmaktadır ki ek-seriyetle hukukçulardan oluşan heyetlerin dahi isabetsiz yargılamaları olabilmektedir. Anayasa gereği kapatılan bir parti aynı veya farklı bir isimle tekrar kurulamayacağından telafi edilemeyecek bu kararlar, hukuka duyulan güveni sarsan bir nitelik taşır.

Anayasa Mahkemesi, norm denetimi göreviyle halk iradesinin koruyuculuğunu gerçekleştirmekte, bireysel başvuruları kabul ederek yargılamalardaki hak ihlallerinden doğan hukuki yarayı kapatmaya uğraşmaktadır.

26 Bknz. TDK – Münfesh: Bozulmuş, dağılmış, feshedilmiş.

İliştirilen görevler doğrultusunda Mahkemenin hukukçu olmayan üyeleri olması, henüz bir norm yürürlüğe girmeden yol açacağı ziyanı engelleme ve hayatın olağan akışındaki insan hakkı ihlallerini kesin bir şekilde giderme yükümlülüğüyle toplumun tümünü benzer şekilde etkileyebilecek şekilde hükmeden bu mahkeme açısından olağan karşılanabilir. Temel düzeyde hukuk eğitimi, politik ve finansal okuryazarlık, Anayasa koyucunun bu minvalde önem verebileceği kriterlerdir ancak ceza muhakemesi, hukuk nosyonu edinmiş kişilerce yerine getirilebilecek, oldukça teknik bir hukuk dalıdır²⁷.

Yukarıda açıklanan sebeplerden ötürü Anayasa Mahkemesi, ceza yargılaması yapmaya ehil değildir. Önerimiz, bu yargılamayı içeren Yüce Divan ve siyasi parti kapatma yargılamalarının, Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından görülmesidir. Üyelerinin tamamen hukuk fakültesi mezunu olduğu ve ceza hukukunda ihtisaslaştığı bu Kurulun kararları, toplum hayatının en önemli örgütlenmelerinden siyasi partiler ve halk gücünü temsil eden üst düzey kamu yöneticileri hakkındaki davalarda, toplumsal adalet duygusunu daha az incitecek, kendisini daha az sorgulatacaktır. Öğretide bu görüşümüze katılan yazarlar da mevcuttur²⁸. Yine de sanıyoruz ki Anayasa koyucu, teknik hukuki yaklaşımın daha isabetli bir şekilde ortaya konduğu bir yargılama yerine politik değerlendirmelerin ön safa geçtiği Anayasa Mahkemesi yargılamalarından yana tavrını, uzun bir süre daha devam ettirecektir.

27 Ceza muhakemesi konusunda ileri okumalar için bkz. Karakehya, H. (2011). CEZA MUHADEMESİNİN AMACI . Journal of Istanbul University Law Faculty , 65 (2) , 121-141

28 Arslan, Ç. (1999). Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

- Ahmet Mesut Yılmaz ve Güneş Taner Kararı, E. 2004/2, K. 2006/3 (Anayasa Mahkemesi 7 16, 2004).
- Akıncı, A. &. (2016). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (1), 277.
- Arslan, Ç. (1999). Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Boğaziçi Üniversitesi. (2021). Boğaziçi İİBF, Ekonomi Bölümü, Ders Listesi. boun.edu.tr: http://www.boun.edu.tr/tr_TR/Content/Akademik/Lisans_Katalogu/Iktisadi_ve_Idari_Bilimler_Fakultesi/Ekonomi_Bolumu adresinden alındı
- Boğaziçi Üniversitesi. (2021). Boğaziçi İİBF, İşletme Bölümü, Ders Listesi. mgmt.boun.edu.tr/: <https://mgmt.boun.edu.tr/tr/content/ders-program%C4%B1> adresinden alındı
- Boğaziçi Üniversitesi. (2021). Boğaziçi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ders Listesi. pols.boun.edu.tr: <https://pols.boun.edu.tr/tr/ders-programi-0> adresinden alındı
- Ersan Şen, B. Ö. (2012). Yüce Divan Yargılaması. Ankara Barosu Dergisi, 178.
- Gözler, K. (2021, Ekim 1). “1961 Anayasası”, www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm.
- Inceoğlu, S. (2013). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa. Ankara: Beta Yayınevi.
- Karakehya, H. (2011). Ceza Muhakemesinin Amacı. Journal of Istanbul University Law Faculty 65 (2) , 121-141.
- Refah Partisi Kararı, E.1997/1, K.1998/1 (Anayasa Mahkemesi 01 16, 1998).
- Resmi Gazete. (1961, Temmuz 20). S. 10.859: 4644.
- Şimşek, M. (2020). Çoğulculuk ve Vesayet ikileminde 1961 Anayasası. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , TBMM’nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, 236.

- T.C. Anayasa Mahkemesi. (tarih yok). Kuruluşundan Günümüze Anayasa Mahkemesi. anayasa.gov.tr: [https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/tarihi/1/#:~:text=1961%20Anayasas%C4%B1'n%C4%B1n%20145.%20maddesine,dan%20olmak%20%C3%BCzere%20Cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1%20taraf%C4%B1ndan](https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/tarihi/1/#:~:text=1961%20Anayasas%C4%B1'n%C4%B1n%20145.%20maddesine,dan%20olmak%20%C3%BCzere%20Cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1%20taraf%C4%B1ndan adresinden alındı) adresinden alındı
- Teziç, E. (2018). Anayasa Hukuku. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tunç, B. (2020). “Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası’nın Yeri ve Önemi”. Karadeniz Araştırmaları. XVII/67, 674.
- Türk, H. S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. Anayasa Yargısı , 22 (1), 81.
- Türkan Yalçın, T. K. (2019). Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ünal, S. (2016). Türkiye’de 1923- 1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi , 5 (10), 100-156.
- Yılmaz, E. (2017). Türk Siyasî Tarihinde Askerî Müdahalelere Bir Örnek: Demokrat Partililere Siyasî Haklarının İadesi Meselesi ve 14-21 Mayıs 1969 Buhranı . Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 23.

CENTER FOR DEMOCRACY RESEARCH

CDR, Türkiye'deki politika oluşturma süreçlerini daha şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı hale getirmek için teknolojik araçlar geliştirip veri odaklı araştırma projeleri yürütür.

info@demokra.si
cdr.org.tr

Kocatepe Mahallesi,
Topçu Caddesi No:8/9
Beyođlu, Istanbul